
Stanovisko České konference rektorů k „Návrhu reformy výzkumu, vývoje a inovací v České republice“

Stanovisko České konference rektorů k „Návrhu reformy výzkumu, vývoje a inovací v České republice“

(datován 8. února 2008 č.j. 02245/08-RVV)

I.

Česká konference rektorů vítá úmysl omezit až zrušit poskytování veřejných prostředků určených na VaV institucím, které konzistentně nejsou schopny doložit výsledky kvalifikovatelné jako výsledky VaV (resp. poskytovatelům, kteří takové instituce financují), a to ve prospěch těch institucí (resp. poskytovatelů), kteří konzistentně kvalitní vědecké výsledky vykazují. ČR rovněž v principu vítá úmysl posílit výkonové parametry ve financování VaV, i když důrazně upozorňuje, že nezbytná a z hlediska dosažení cíle kritická kvantifikace množství a významu výsledků je vzhledem k enormní heterogenitě typů výstupů mezi vědními obory mimořádně obtížná a v předloženém materiálu nedostatečně řešená.

II.

Česká konference rektorů uvádí k návrhu následující zásadní připomínky (dále též viz část IV. tohoto stanoviska):

1. Jasně deklarovaným cílem reformy musí být příprava podmínek pro závazné razantní zvýšení veřejných výdajů na VaV, mimo jiné i v zájmu dosažení cílů Lisabonské strategie. Reforma se zabývá výhradně přesuny kompetencí a změnou pravidel financování a zcela pomíjí klíčovou skutečnost, že všechny země, které znalostní ekonomiku budují skutečně a nikoliv jen proklamací, to dělají především masivním veřejným financováním VaV, za kterým současný stav v ČR významně zaostává. Materiál naopak výslovně uvádí, že reforma nezvýší výdaje na VaV (poslední věta Předkládací zprávy).

2. Návrh nepostihuje zásadní, správně identifikovaný problém inovačního procesu v ČR, tj. nízkou absorpční kapacitu českého průmyslu.

Materiál správně identifikuje jako jednu z hlavních příčin současné nepříznivé situace v oblasti inovací likvidaci průmyslového VaV v českých podnicích v devadesátých letech (Důvodová zpráva ad 2). Důsledky tohoto vývoje však navržená reforma dostatečně nereflektuje. Je iluzorní, že by tuto situaci mělo nějak podstatněji ovlivnit zvýšení počtu členů RVV z řad zástupců průmyslu nebo používání státních prostředků na zvyšování ekonomického přínosu patentů. Za praktické neexistence průmyslového VaV je i otázkou, které instituce bude nově založená Technologická agentura vlastně podporovat. S tím úzce souvisí další v materiálu správně identifikovaný problém, totiž to, že ekonomický přínos z projektů VaV realizovaných v ČR typicky profitují subjekty v jiných zemích (Důvodová zpráva ad 2). To zcela názorně ilustruje, že problém z hlediska dopadu VaV na ekonomiku ČR není primárně na straně schopnosti ekonomicky využitelné know-how generovat, nýbrž spíše ve schopnosti ho v ČR dostatečně pružně a efektivně absorbovat, rozvinout, realizovat a úspěšně uvést na trh. Ani tento esenciální problém není v materiálu řešen.

3. Reforma veřejného financování VaV se musí výslovně přihlásit k principu, že veřejné financování musí směřovat prioritně k základnímu výzkumu, protože ten svou podstatou nemůže být (v drtivé většině) financován ze soukromých zdrojů a přitom vytváří celospolečenskou základnu, bez níž mezinárodně konkurenceschopný aplikovaný výzkum, vývoj a inovace nejsou možné.

Jakkoliv je zcela pochopitelný důraz na inovační aspekt VaV (vzhledem k jeho nynější relativní chabosti ve srovnání s jinými VaV aktivitami) – byť zde reforma se skutečně dlouhodobě efektivním řešením nepřichází (viz výše) – je nepřijatelné, aby se reforma veřejného financování VaV výslovně nehlásila k principu, že veřejné financování musí směřovat prioritně k základnímu výzkumu, protože svou podstatou nemůže být (v drtivé většině) financován ze soukromých zdrojů a přitom vytváří celospolečenskou základnu, bez níž mezinárodně konkurenceschopný aplikovaný výzkum, vývoj a inovace nejsou možné. Naopak inovace a k nim vedoucí vývoj, příp. i část aplikovaného výzkumu, jednoznačně směřují k zvyšování zisku jednotlivých soukromých subjektů. Jejich podpora z veřejných prostředků by tedy měla mít spíše charakter dočasné stimulace veřejností požadovaných nových směrů, nikoliv charakter stálých systémových subvencí, jak je tomu v předloženém materiálu.

Prioritní úlohou státu je identifikace a minimalizace oblastí s tzv. tržním selháním. Tržním selháním se rozumí situace, kdy výsledek působení tržních sil vede k inferiorní alokaci zdrojů. Typickým příkladem je základní výzkum. Jeho výsledky obvykle nevedou k přímým ziskům – a jak autoři, tak investoři z nich nemají dostatečný soukromý efekt. Investice je příliš nejistá a nemá tak zajímavou návratnost. Přitom se celá společnost může (často mnohem později) díky těmto výsledkům rozvíjet rychleji a bohatnout. Taková oblast však nemůže být kvůli tržnímu selhání dostatečně financována soukromými zdroji a zásadní roli zde přebírá veřejné financování. Čím více se vzdalujeme od vědy přes vývoj k

inovacím, tím je tento efekt menší. Dobrý patent či inovace znamenají velké zisky, špatné nulový další příjem. Patenty a inovace mají jasný ekonomický efekt pro firmu, která takové aktivity financuje, a role státu přestává být důležitá (pokud za roli státu nepovažujeme financování neuplatněných patentů). V inovacích může být veřejné financování dokonce až kontraproduktivní, neboť existuje i přirozená snaha soukromého sektoru přenést rizikové aktivity na stát, zatímco případné zisky zůstanou v rukou soukromého investora.

4. Návrh neobsahuje bližší vymezení postupu budoucího dělení veřejné podpory na institucionální a účelovou část a dělení účelové části mezi GAČR a TAČR, ani vymezení odpovědnosti za tato rozhodnutí.

5. Návrh musí garantovat, aby kritéria aplikovaného výzkumu (TAČR) umožňovala podporu projektů z oblasti společenských věd.

6. Návrh opomíjí nebo pouze velmi nejasně zmiňuje otázku budoucího financování již schválených (tj. před rokem 2011) projektů aplikovaného výzkumu.

7. Navrhované výjimky z obecného pravidla redukce rozpočtových kapitol a z povinnosti soukromého spolufinancování aplikovaného výzkumu nejsou adekvátně zdůvodněny (ad 3.2 a dále např. 3.3.3. a 3.3.4, 4.2.2, 6.1.4).

8. Zachování možnosti 100% veřejného financování projektů aplikovaného výzkumu ve zdravotnictví (iniciálně v souhrnné hodnotě minimálně ve výši dosud přidělované prostřednictvím IGA MZ), je nezbytnou nutností. V opačném případě hrozí kolaps aplikovaného výzkumu ve zdravotnictví s dalekosáhlými (i ekonomickými) důsledky na rozvoj zdravotní péče v ČR. Materiál tuto nutnost nijak negarantuje, naopak.

Pro podporu aplikovaného výzkumu ve zdravotnictví je nutná výjimka z povinnosti soukromého spolufinancování. Část aplikovaného výzkumu ve zdravotnictví ovšem může být zaměřena na vývoj např. nových farmak, a zde je požadavek soukromého spolufinancování vcelku na místě. Je však nutno se vši vážností zdůraznit, že v případě, že takový výzkum zahrnuje studii na lidech, hrozí při soukromém spolufinancování vážné nebezpečí, že důležité informace, získané díky osobní obětavosti dobrovolníků vystavených ve studii riziku nebo diskomfortu, nebudou publikovány kvůli konfliktu s obchodními zájmy spolufinancujících partnerů. Jakkoliv lze riziko tohoto nebezpečí v řadě případů omezit (v závislosti na vstřícnosti spolufinancujícího partnera), je důležité, aby se neuzavírala možnost 100% financování z veřejných zdrojů. Druhý zásadní důvod pro zachování možnosti 100% veřejného financování aplikovaného výzkumu v lékařství spočívá v tom, že aplikací v medicíně není v řadě případů konkrétní komerční produkt, nýbrž kvalitativní posun léčebně preventivní péče v zemi. Dobrymi příklady pro ilustraci jsou granty, které umožnily zavedení transplantací jednotlivých orgánů, díky nimž je dnes ČR transplantací velmocí. Z této práce typicky nevychází mnoho špičkových publikací (oprávněně to není jejím cílem) ani komerčně úspěšný produkt či služba, ale je zcela jistě v prioritním veřejném zájmu. Ve svém komplexním dopadu vede i k výrazným pozitivním efektům pro ekonomiku a život společnosti (kratší doba hospitalizace, snižování sdružené morbiditě a mortality, zlepšení kvality života,...).

V ČR nejsou známy firmy podnikající ve zdravotnictví, které by podstatnou měrou financovaly zdravotnický výzkum, i když jim to legislativa umožňuje.

Z hlediska zdravotnického VaV je ostatně problematické i institucionální financování, v němž vysokou hodnotu mají získané patenty. Ve zdravotnictví není u většiny nových poznatků možná patentovatelnost (brání jí legislativa evropská, světová i samotný legislativní rámec v ČR).

Je třeba zdůraznit, že klinický výzkum patří podle standardně světově uznávaných kritérií (i podle zprávy RVV) do trojice mezinárodně neúspěšnějších oborů VaV v ČR. Navrhovaná změna přinese vážná rizika s dopadem na rozvoj i na samotnou existenci aplikovaného výzkumu ve zdravotnictví. Přitom tento výzkum podmiňuje výuku magisterských a doktorských programů ve zdravotnictví v moderním smyslu, a tedy dlouhodobou udržitelnost kvality zdravotnické péče. Z mezinárodních studií provedených v řadě oborů vyplývá, že nemocnost i úmrtnost na řadu nemocí, například na leukémie, karcinom prsu či plic, akutní infarkt myokardu či komplikace diabetu je významně nižší, pokud jsou diagnostické a léčebné výkony konány na pracovištích s kvalitním lékařským výzkumem. Lékařská pracoviště univerzit se zásadně podílejí na tom, že máme nejnižší novorozeneckou úmrtnost na světě, dále úmrtnost na akutní infarkt myokardu klesla za posledních deset let téměř o deset procent, v posledních patnácti letech se staly prakticky vyléčitelnými takové nemoci jako některé formy dětských leukemií, Hodgkinův lymfom, a že patříme i v léčbě diabetu k světově uznávaným zemím. Také díky tomu se prodloužila délka života českých mužů a žen za posledních osmnáct let o neuvěřitelných 6 – 7 let. Klinický výzkum s navazující klinickou praxí tak přispívá k významnému zlepšení života českých občanů. S touto zásadní hodnotou z hlediska života celé společnosti je nepřijatelné hazardovat.

9. Prostředky poskytované formou tzv. „specifického výzkumu“ musí být zachovány jako součást institucionálního financování veřejných vysokých škol a jejich výše by měla být minimálně zdvojnásobena. Zrušení stávající formy specifického výzkumu je kategoricky nepřijatelné.

Převedení podpory výzkumu bezprostředně spojeného se vzděláváním, na němž se podílejí studenti (8.2.1), z institucionální na účelovou formu jde zcela proti všem současným trendům terciárního vzdělávání v rozvinutém (i rozvíjejícím se) světě. Zjevně implicitně vychází z předpokladu (a zpětně vytváří stav), kdy vědecká práce spojená se vzděláváním je jakýmsi neobligatorním přídatkem terciárního vzdělávání. Návrh předpokládá, že by např. mohl existovat stav, kdy je VŠ v řádném akreditačním procesu shledána hodnou udělení akreditace zejména magisterských a doktorských studijních programů, a přitom není Grantovou agenturou shledána hodnou udělení veřejné podpory vědecké práce s takovým vzděláváním spojené. V tom je zásadní rozpor, protože do jisté míry už bakalářské, ale rozhodně magisterské a doktorské vzdělávání musí podle jednoznačného mezinárodního konsensu být inherentně spojeno s výzkumnou prací. Ověření schopnosti toto zajistit je podstatou akreditační procedury. Tak, jako získání akreditace zakládá pro VVŠ nárok na získání příspěvku ze státního rozpočtu na výukové aktivity, musí zakládat i nárok na příspěvek

na uskutečňování vědecké práce, která je součástí daného studijního programu. Prostředky nyní poskytované formou tzv. „specifického výzkumu“ musí být zachovány (a rozvíjeny) jako součást institucionálního financování klíčové činnosti VVŠ. Je zcela na místě důrazně připomenout, že specifický výzkum vznikl oddělením jisté části prostředků určených původně na vzdělávací činnost VŠ.

Návrh řadí převedení podpory výzkumu bezprostředně spojeného se vzděláváním, na němž se podílejí studenti, z institucionální na účelovou formu mezi opatření k zajištění odborníků pro VaVal. Nijak však neargumentuje, proč by k tomu mělo přispět. Ve skutečnosti lze důvodně čekat spíše opačný efekt (viz výše). Je třeba zdůraznit, že pro zvýšení počtu kvalitních odborníků pro VaVal jsou podstatné nejen doktorské programy, ale i kvalitní absolventi oborů magisterských, kteří už mají solidní zkušenost s vědeckou prací.

Daný návrh navíc v tomto bodě jde přímo proti cíli reformy č. 1 – ve skutečnosti povede ke zbytečnému a kontraproduktivnímu zvýšení administrativní náročnosti. Povede také k neakceptovatelnému faktickému omezení finanční autonomie VŠ tím, že zredukuje možnost strategického rozhodování VŠ o alokaci těchto prostředků (např. na některých vysokých školách existence vnitřní grantové agentury financující studentský výzkum soutěžním způsobem). Není jasné, na jakých premisách je opřena argumentace tohoto bodu v Důvodové zprávě. Jde proti úmyslu reformy zjednodušit systém podpory a udělat ho flexibilnějším. Světově konkurenceschopné instituce nemívají příjmové zdroje tímto způsobem svázané.

Nad rámec důrazného odmítnutí tohoto bodu návrhu lze uvést, že z materiálu není navíc zřejmé, zda by o podporu měl žádat každý jednotlivý student pro svůj konkrétní projekt po dobu studia, anebo – jak naznačují ústní informace od jednotlivých členů RVV – vzdělávající instituce pro všechny své studenty po nějaké období. V prvním případě by účelové (=projektové) financování bylo odpovídající formou, ale znamenalo by obrovské zvýšení byrokratické zátěže (proti cílům reformy). Navíc je obtížně představitelné, že by např. magisterští studenti za 2 roky svého studia mohli připravit projekt, čekat na jeho vyhodnocení a udělení grantu a odvést za něj smysluplnou práci. Pro alternativu, kdy by prostředky dostávala vzdělávající instituce, je projektové financování nevhodné, jedná se o zcela typicky průběžnou, trvalou činnost, která nenaplnuje žádné určující znaky projektu a naopak patří k jádru stálé činnosti instituce a jako taková by měla zásadně být financována institucionálně.

10. Navržený mechanismus institucionálního financování bude v dlouhodobém horizontu znamenat ohrožení celých vědních oborů. Tento mechanismus je též neakceptovatelný bez současného předložení návrhu principů korektní, profesionálně zpracované a v mezinárodním měřítku obhajitelné metodiky hodnocení výsledků výzkumu a vývoje. Navržený mechanismus institucionálního financování je ve skutečnosti založen na pozitivní zpětné vazbě a vzhledem k relativnímu posuzování institucí mezi sebou povede posléze k eliminaci všech výzkumných institucí kromě jediné nejlepší (prakticky maximálně několika velmi málo nejlepších). I kdyby tento extrémní výsledek byl tlumen zásahy podle 3.2. odst. 1 (což rozhodně není ideální způsob korekce), stále hrozí likvidace celých vědních oborů, které (zčásti v důsledku inherentní nedokonalosti kvantifikace hodnocení) sice třeba nejsou v ČR nejspičkovější, ale ještě jsou dostatečně kvalitní, s růstovým potenciálem a významem pro jejich provozování v ČR. K posouzení by každopádně mělo být předloženo namodelování budoucího chování systému.

11. Není zřejmý normativní význam a důsledky textu za označením jednotlivých rozpočtových kapitol (bod 4.2.2.2 a 3). Zásadní pochybnosti plynou např. ze skutečnosti, že se v písmenu a) hovoří o 18 (!) veřejných vysokých školách.

12. Možnost úpravy rozdělení prostředků v rámci rezortů by měla být relativně omezena. Je obtížně představitelné, aby překročila hranici 20% (Ad 3.2 odst. 1 a 5).

13. Výrazné posílení pravomocí Rady vlády pro výzkum a vývoj, její institucionalizace a navrhované složení jsou nepřijatelné (Ad 4.1.1).

Jedním z podstatných aspektů reformy je institucionalizace a výrazné posílení pravomocí RVV. Za logické lze považovat navrhované rozšíření působnosti na oblast inovací. Navrhované změny ale zásadně mění RVV z expertního poradního orgánu vlády na exekutivní orgán státní moci, v některých aspektech prakticky na úrovni ministerstva. Užitečnost této změny ve prospěch splnění cílů reformy není adekvátně zdůvodněna, otázky zejména vyvolává reformou nastolená absence nezávislého expertního poradního orgánu (RVV jím de facto přestane být). S tím úzce souvisí i v návrhu neřešená otázka jmenování a odvolání členů rady. Souvisí s tím také z materiálu zřejmý výrazný nárůst jejího aparátu a dramatické navýšení (už dnes nemalé) pracovní zátěže členů rady. To vyvolává otázku složení rady – pravděpodobně bude muset jít o pracovníky téměř výhradně se věnující jen činnosti rady. Nepůjde tedy o aktivní vědce, resp. představitele vědeckých nebo s VaV spolupracujících institucí. Nebude možné, aby nadále šlo o čestnou funkci bez osobní odpovědnosti. Právní subjektivita rady včetně jejího ilustrativně zmíněného typu vzbuzuje vzhledem k absenci konkrétního řešení zásadní pochybnosti.

Problematické je i navrhované složení rady v tom smyslu, že by dále kleslo zastoupení aktivních významných výzkumníků a představitelů jejich institucí. Naopak výrazné zastoupení představitelů průmyslu vzbuzuje otázky v kontextu materiálem uváděné absence průmyslového výzkumu. Navrhujeme např. ke zvážení, zda by vzhledem ke specifickým a celospolečenským dopadům mezinárodně úspěšného klinického výzkumu neměl být povinně zastoupen tento obor.

Navíc lze konstatovat, že návrh neobsahuje bližší specifikaci a důvod vzniku „reprezentace aplikovaného VaV“, resp. „Asociace výzkumných organizací“ (přičemž tyto dva zřetelně velmi odlišné pojmy jsou použity způsobem, který implikuje jejich vzájemnou alespoň částečnou zaměnitelnost). S jejich ustanovením ze zákona nelze bez dalšího souhlasit.

14. Projekty by měly být zásadně hodnoceny výlučně podle kvality, nikoliv preferovány podle přítomnosti podnikatelského subjektu nebo podle velikosti týmu anebo podle věkového složení (Ad 6.2. odst. 2 a 5).

V některých oborech by bylo vědecky nesmyslné administrativně vylučovat možnost financovat projekty jednotlivců. Případné problémy uváděné v důvodové zprávě by měli řešit příslušní poskytovatelé. Ustanovení jde proti úmyslu reformy zpružnit podporu VaV. Jde i proti současným úspěšným evropským proudům – srv. program Ideas 7. rámcového programu EU, který financuje právě excelentní jednotlivce. I při podpoře týmů a jednotlivců samozřejmě nelze vyloučit jejich instituce, protože jinak by docházelo k popření role orgánů nebo osob, které za ně nesou přímou odpovědnost. Formulace v odst. 2 navíc znevýhodňuje spolupráci např. s územně-správními celky.

Z prostředků VaV by měl být přednostně podporován tzv. "investigator-driven frontier research" prováděný jednotlivými týmy na světové úrovni, kde excellence odpovídá kritériím stanoveným ve Specifických programech Rámcových programů. Tím bude umožněna identifikace nových možností a směrů výzkumu vedoucími výzkumnými týmy.

V návrhu chybí reflexe významné části 7. RP zaměřené na tzv. investigator-driven frontier research, viz část IDEAS 7. RP. Využití výsledků excellence pro inovace (cil (3) Reformy) je u základního výzkumu dlouhodobý proces. Předepsání obecného zajištění vazeb na aplikační sféru tak, jak je formulováno v odstavci 5.1 prakticky zlikviduje podstatnou část excellence, kde podobné zajištění vazeb nedává smysl, a v důsledku znemožní výzkum zaměřující se na tzv. ground-breaking výsledky. Centra excellence a velká infrastruktura nemohou obsáhnout veškerou excelenci. Omezení pouze na bezprostředně aplikačně laděný a na aplikační sféru vázaný výzkum přinese v dlouhodobé perspektivě zásadní ekonomické ztráty.

Podobně nelze zavádět podmínku povinného podílu pracovníků do 35 let. Jde proti cíli zpružnit systém VaV. Zkušenosti s podobnými administrativními věkovými omezeními nejsou dobré. I zde platí, že jediným kritériem pro posuzování projektů musí být kvalita a nikoliv věkové složení řešitelského týmu.

15. Kompletní část 7.2. materiálu týkající se výhradně avizované přípravy potenciálního nového tzv. zákona o terciárním vzdělávání není kompetenčně v příslušnosti navrhovatele. Tato část musí být vypuštěna, včetně odpovídající části Důvodové zprávy; iniciativu zde, při dodržení zákonných procesních postupů, musí nést Ministerstvo školství.

16. Návrh reformy opomíjí státní vysoké školy, pro které je oblast výzkumu, vývoje a inovací též klíčová. V celém textu by mělo být důsledně hovořeno o „veřejných a státních vysokých školách“.

17. Jakkoliv pojem „výzkumné univerzity“ resp. „výzkumné fakulty“ není v ČR definován, tvrzení, že takové instituce v ČR chybějí, je při jakémkoliv rozumném vymezení nutno odmítnout. Stejně je třeba se důrazně ohradit vůči tvrzení o nepřipravenosti systému řízení vysokých škol na jejich samostatnost jakožto právnických osob, či tvrzení o absenci jejich odpovědnosti za přijatá rozhodnutí a jejich důsledky (obojí viz Důvodová zpráva, ad 7).

18. Důvodová zpráva obsahuje mnohá další nedoložená, paušalizující či dokonce zjevně nepravdivá tvrzení, která pro krátkost termínu pro připomínky nelze jednotlivě rozporovat.

III.

Česká konference rektorů uvádí k návrhu následující dílčí připomínky (vzhledem ke krátkosti termínu jde pouze o demonstrativní výčet):

a) Materiál konstatuje poměrně malou úspěšnost ČR v rámcových programech EU, opomíjí však jeden z důležitých faktorů tohoto stavu, totiž administrativní svázanost potenciálních řešitelů s programy domácího financování. V situaci, kdy výzkumné záměry, výzkumná centra apod. striktně vyžadují konkrétní úvazky fixních osob určité kvalifikace a věku, je přesun klíčových kapacit k nově vypsáním výzvám rámcových programů mimořádně obtížný a z hlediska výzkumníků i jejich institucí je tato podmínka potenciálně kontraproduktivní. Navrhované uspořádání institucionálního financování sice není inherentně nekompatibilní s uvolněním tohoto stavu, ale vhodné by bylo výslovné ustanovení o volnosti institucí v zacházení se získanými institucionálními prostředky, včetně pružnosti pracovních úvazků.

b) Zásadním aspektem navrhované změny je algoritmus přepočtu různých typů vědeckých výsledků na parametry institucionálního financování. I když to materiál výslovně neuvádí, lze předpokládat, že podkladem bude nějaká další iterace současné metodiky RVV pro hodnocení VaV. Reformu je ovšem nemožné konkluzivně zhodnotit bez uvedení podstatných parametrů tohoto algoritmu. Jakkoliv je třeba pozitivně kvitovat nesporné dosavadní úsilí věnované optimalizaci této metodiky ze strany RVV, přetrvávají otázky ohledně srovnání s mezinárodně relevantními hodnoceními, zejména v oblasti společenských a humanitních věd a ve značném relativním nadhodnocení patentů (zejména českých) bez ohledu na jejich reálné ekonomické uplatnění, které ostatně bývá netriviální funkcí času (Ad 3.2.).

c) Zachování funkce zřizovatelů VŠ je pojmově vyloučeno v případě veřejných VŠ - ty jsou zřizovány zákonem. Text implikuje možnost jiných subjektů získat institucionální podporu z veřejných prostředků prostřednictvím zřizovatelů soukromých VŠ. Smysl takového postupu a jeho mechanismus je zcela nejasný (zejména píše-li se o „zachování“ takové možnosti – ta v současnosti neexistuje) - Ad 3.2 odst. 3:.

d) Argumentace v důvodové zprávě o rozdělování prostředků na vzdělávací činnost je nepravdivá a zde i nepřislušná (ad 7).

e) Používaná terminologie „branně-bezpečnostní VaV“ je chybná, správně jde o dvě oblasti, a to „obranný výzkum“ a „bezpečnostní výzkum“; současně je nutné upravit počet průřezových oblastí (úvod část 3.3.). V bodě 3.3.2 je v bodě 1 na místě uvést též Ministerstvo obrany a Univerzitu obrany.

IV.

Vedle výše uvedených zásadních připomínek Česká konference rektorů uvádí následující zásadní připomínky (viz níže), které doplňují předchozí část nebo jiným způsobem detailněji ilustrují nedostatky předloženého návrhu. Důvodem tohoto řazení připomínek je též extrémně krátká lhůta pro zpracování stanoviska k tak zásadnímu dokumentu. Délka této lhůty hraničí s popřením významu a smysluplnosti připomínkového řízení jako takového.

Obecným nedostatkem materiálu jako celku je následující skutečnost: Vedle základních myšlenek a cílů reformy musí návrh obsahovat jako nedílnou součást explicitní formulaci principů příslušných mechanismů a řešení vedoucích k

dosažení cílů, přičemž tyto mechanismy musí vycházet z kvalifikovaně provedených analýz, včetně kvantitativních rozborů na základě dat o výsledcích výzkumu a vývoje, která jsou v současné době k dispozici v souborech dostatečného rozsahu. Tuto podmínku však návrh nesplňuje.

Další nedostatky:

1. Nevyváženost materiálu v oblasti problematiky základního a aplikovaného výzkumu, definice aplikovaného výzkumu a její důsledky diskvalifikují specifické typy aplikovaného výzkumu: oblast humanitních a společenských věd, oblast klinického lékařského výzkumu.
2. Nedostatečné zdůvodnění rozsahu působnosti a pravomoci Rady pro výzkum a vývoj, požadavky na její složení.
3. Odvětvový výzkum: Nedostatečné zdůvodnění konkrétního výčtu rozpočtových kapitol, ohrožení klinického lékařského výzkumu absencí rozpočtové kapitoly Ministerstva zdravotnictví.
4. Absence mechanismu poskytování institucionální podpory na základě hodnocení výsledků výzkumu a vývoje, absence principů relevantní metodiky alespoň kvantitativního hodnocení těchto výsledků.
5. Hodnocení výsledků výzkumu a vývoje – absence analýz vedoucích k volbě metodiky. Nevhodný a jednostranný výběr kritérií pro hodnocení výsledků VaV jak v základním výzkumu (WOS, „pozitivní seznam časopisů“, bez uvážení oborových specifik), tak v aplikovaném výzkumu (omezení jen na patenty, realizované technologie a certifikované metody potlačuje aplikovaný výzkum v některých oblastech – viz 1, ale i v informatice).
6. Požadavky na Metodiku hodnocení výzkumu a vývoje, nutnost kvalifikovaných předběžných analýz včetně poznatků ze zahraničních zkušeností, analýzy na základě dostupných dat z předchozích hodnocení (2005, 2006, 2007).
7. Podpora sdílené „velké“ infrastruktury – absence koncepce financování jejího provozu.
8. Komentáře ke změnám v zákonu o terciárním vzdělávání.
9. Terminologické nedostatky.

Tyto připomínky lze podrobněji rozvést takto:

(1) Základní versus aplikovaný výzkum:

(a) Implicitní potlačení důležitosti základního výzkumu oproti aplikovanému je demonstrováno rozsahem věnovaným v materiálu těmto typům výzkumu. Jediné změny (byť podstatné a pozitivní) týkající se základního výzkumu spočívají ve zrušení GA AV ČR (Důvodová zpráva k Reformě, str. 24, odst. ad 4.1.2, ad 1) a avizování blíže nespecifikovaných změn v GA ČR (Důvodová zpráva k Reformě, str. 24, odst. ad 4.1.2, ad 2 až 4).

(b) Oddělování aplikovaného výzkumu od základního: Je třeba zajistit, aby nedošlo k necitlivému a formalistickému oddělení aplikovaného a základního výzkumu a tím ke snížení efektivity zejména výzkumu aplikovaného (některé formulace v materiálu ukazují, že obava z tohoto rizika je opodstatněná – např. Důvodová zpráva k Reformě, str. 15 – ad 2., str. 27 – ad 5.2 – ad 1a) a ad 1b), str. 27 – ad 6). Je dlouholetou zkušeností, že aplikovatelné výsledky vznikají nejen či nikoli zejména cíleným aplikovaným výzkumem, ale spíše jako doprovodný produkt kvalitního výzkumu základního. Tím vzniká a je podporován zájem průmyslu o základní výzkum a vzájemně výhodnou spolupráci ve výzkumu.

(c) Definice aplikovaného výzkumu a inovačních postupů (příloha V.1) a s ní související charakteristiky aplikovaného výzkumu, jeho hodnocení (str. 9 reformy VaVal – odst. 5.2 – 1b)), programů aplikovaného výzkumu a vymezení úlohy TAČR (str. 9 Reformy VaVal, odst. 6.1.1) fakticky diskvalifikuje humanitní, společenskovědní a klinické lékařské obory v soutěži o projekty aplikovaného výzkumu. Přítom aplikovaný výzkum hraje důležitou roli i v těchto vědních disciplínách (psychologické studie, expertízy pro centrální i nadnárodní orgány, metodiky, analýzy, hodnocení, koncepce, projektování a implementace opatření veřejné a sociální politiky a sociální práce, klinický lékařský výzkum).

Tyto typy výzkumu nejsou dobře pokryty ani navrhovanou definicí aplikovaného výzkumu, ani definicí výzkumu základního. Jednostrannost definic V.1 a způsoby hodnocení aplikovaného výzkumu lze interpretovat jako odraz současného složení RVV (viz níže – bod (2) písm. (d)). V případě jejich aplikace v nezměněné podobě a při navrhovaném způsobu hodnocení výsledků výzkumu a vývoje (viz níže – bod (4) a (5)) je třeba vzít v úvahu riziko nežádoucího omezení některých typů aplikovaného výzkumu v uvedených vědních disciplínách.

(d) GAČR a TAČR: Myšlenka přidělování prostředků na výzkum cestou dvou agentur, GAČR a TAČR znamená administrativní zefektivnění posuzování návrhů projektů, neřeší však problematiku konstruktivní interference základního a aplikovaného výzkumu. Podstatou je objektivní posuzování projektů a objektivní rozhodování o udělování podpory. Současná GAČR, kde je (dle zkušeností členů pracovních skupin) prokazatelně různá úroveň hodnocení projektů v rámci různých oborových komisí, není zárukou splnění tohoto požadavku (viz též kritiku v Důvodové zprávě k Reformě, str. 24, odst. ad 4.1.2, ad 2 a ad 3).

(2) Působnost, pravomoci, složení Rady pro výzkum a vývoj

(Reforma VaVal, str. 5, odst. 4.1.1)

(a) Rozšíření odpovědnosti Rady pro výzkum a vývoj na oblast inovací je samozřejmé a vyplývá z podstaty reformy.

(b) Formulace týkající se právní subjektivity a stability (Reforma VaVal, str. 6 – odst. 4.1.1 – 3 a 4, Důvodová zpráva, str. 24, ad. 4.1.1 – ad 2 a 3) neobsahují přesvědčivé zdůvodnění. Kromě toho návrh nereflexuje skutečnost, že podle zákona č. 2/1969 Sb., ve znění pozdějších předpisů (kompetenční zákon) je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ústředním správním orgánem pro výzkum a vývoj. Změna tohoto kompetenčního pravidla by musela být přímá a výslovná, nikoli nepřímá prostřednictvím novelizace zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje.

(c) Rada pro výzkum a vývoj je v současnosti poradním orgánem vlády. Úprava navrhovaná v Reformě VaVal, (str. 5 – odst. 4.1.1, str. 23 – odst. ad 4.1.1) včetně kompetencí týkajících se přípravy koncepcí i včetně právní subjektivity, posouvá tento orgán spíše na úroveň ministerstva, což není v souladu s kompetenčním zákonem (viz výše). Úvahy o takové změně by musely být předmětem zásadní samostatné analýzy. Právní subjektivita orgánu typu Rady pro výzkum

a vývoj by tvořila v českém právním řádu výjimku – ministerstva a další správní úřady nejsou právníckými osobami, nýbrž organizačními složkami státu.

(d) Představa o významném rozšíření působnosti a pravomocí uváděná v materiálu vyžaduje nezbytně zásadní změnu personálního složení Rady pro výzkum a vývoj. Je třeba docílit toho, aby bylo proporcionální zastoupení

- oborové (současná RVV je oborově jednostranně zaměřena na technické a přírodní vědy; má kromě předsedy a místopředsedkyně 13 členů, z nichž pouze jeden je odborníkem v oblasti humanitní a společenskovední, 6 je zaměřeno na technické a technologické obory a 4 na obory přírodovědné a lékařské, 2 na obory ekonomické; oborová specifika velké skupiny věd – humanitních a společenských, ale i lékařských v oblasti aplikovaného klinického výzkumu – tak nemohou být respektována),

- regionální (z uvedených 13 řadových členů jsou pouze 3 z mimopražských institucí),

- genderové (mezi uvedenými 13 řadovými členy není žádná žena),

- institucionální, zásadně však ve všech případech s požadavkem špičkové odbornosti v oblasti výzkumu a vývoje v příslušném oboru.

- Navrhované složení RVV je přijatelné z hlediska podílu zástupců základního a aplikovaného výzkumu (8 + 8 členů), nelze však apriori akceptovat poloviční podíl zástupců úředních orgánů bez stejného požadavku špičkové odbornosti. Anticipace vzniku „reprezentace aplikovaného VaV ze zákona“ (Reforma VaVal, str. 6, odst. 4.1.1 – 2), včetně nepřiměřenosti srovnávání takové reprezentace s Českou konferencí rektorů a Radou vysokých škol, je nenáležitá.

(3) Odvětvový výzkum a vývoj – rozpočtové kapitoly

(Reforma VaVal, str. 7, odst. 4.2)

(a) Myšlenku redukce počtu rozpočtových kapitol lze podpořit pouze za předpokladu, že jejich konkrétní (redukovaný) výčet bude přesvědčivě zdůvodněn. Tento požadavek materiál nespĺňuje. Zdůvodnění není obsaženo ani v Důvodové zprávě.

(b) Konkrétně: Není zdůvodněna ani existence rozpočtové kapitoly pro výzkum národní identity – MK (na rozdíl například od MZe), ani neexistence rozpočtové kapitoly pro aplikovaný lékařský výzkum – Ministerstvo zdravotnictví s dosud spolehlivě fungující agenturou IGA. Zrušení této kapitoly je nepromyšlené a odborně nekvalifikované – komplikuje se podpora specifického typu aplikovaného výzkumu s rizikem jeho nežádoucího útlumu. Výsledky aplikovaného VaV v oblasti zdravotnictví jsou klasifikovány jako neuspokojivé (str. 7, odst. 4.2.2, 2a), tato klasifikace je však zjevně založena na jednostranné definici aplikovaného výzkumu a jednostranném způsobu hodnocení jeho výsledků (viz bod (1) písm. c)).

(4) Institucionální podpora na základě výsledků hodnocení

(Reforma VaVal, str. 4 – odst. 3.2 – 1, str. 7 – odst. 4.2.2 – 1)

(a) Myšlenku poskytování institucionální podpory na základě hodnocení získaných výsledků lze považovat za správnou.

Bez současného předložení korektní Metodiky hodnocení výsledků výzkumu a vývoje založené na skutečných předchozích analýzách včetně numerických získaných profesionálním zpracováním dat však nemůže být tato teze přijímána.

(b) Naděje na vypracování takové metodiky v krátkém čase je po zkušenostech s neúspěšnými pokusy RVV v letech 2005, 2006, 2007 mizivá. Odkazy na zahraniční metody hodnocení výsledků VaV (Reforma VaVal, str. 4, odst. 3.2 – 1, Důvodová zpráva, str. 21, ad 3.2 – ad 1 – odkaz na metodiku Research Assessment Exercise, RAE) jsou nekonkrétní, nevyplyvají z nich, zda tato metodika je v našich poměrech použitelná, či zda bude použita.

(c) Nejsou popsány ani základní principy mechanismu pro přidělování institucionální podpory VaV, který má být „pro všechny stejný“ (viz Reforma VaVal, str. 7, odst. 4.2.2 – 1). V textu jsou pouze kusé a nekonkrétní poznámky (viz např. Reforma VaVal, str. 4, odst. 3.2 – 1: „*Institucionální podpora resortům se bude rozdělovat na úrovni rozpočtových kapitol podle výsledků hodnocení. V rámci jednotlivých resortů bude možné částečně upravit rozdělení prostředků přidělených podle výsledků hodnocení na základě podrobnějšího hodnocení organizací používajícího mezinárodně uznávaných metodik, jehož výsledky budou zveřejněny.*“, nebo str. 4, odst. 3.2 – 5: „*Po splnění... podmínek bude mít výzkumná organizace nárok na tu část institucionálních prostředků, které odpovídají dosaženým výsledkům (na rozdíl od současnosti bez ohledu na to, kolik prostředků na jejich získání vynaložila).*“) Není zřejmé, zda se tím deklaruje odklon od hodnocení výsledků VaV prostřednictvím parametru Index SR, používaného v letech 2005, 2006 a 2007, bude-li rozpracována metoda tzv. Korektivu, navrhovaná Meziresortní pracovní skupinou RVV, apod.

(d) Omezení výsledků zahrnutých do hodnocení (Reforma VaVal, str. 4, odst. 3.2 – 4b) se zavádějícím výkladem v Důvodové zprávě, str. 21, ad 3.2 – ad 4b) na výsledky výzkumníků pracujících v dané instituci nezohledňuje přirozený požadavek dynamického vývoje institucí ve smyslu získávání špičkových pracovníků.

(e) Vzhledem k nejasnosti mechanismu přidělování institucionální podpory a jejímu striktnímu omezení na hodnocení již dosažených výsledků (Reforma VaVal str. 4 – odst. 3.2 – 4b), str. 8 – odst. 5.1 – 4) se jeví nemožným, aby nově vznikající perspektivní výzkumné organizace získaly institucionální podporu. Možnost jejího získání je (ze stejného důvodu a také vzhledem k absenci relevantní metodiky hodnocení výsledků VaV) nejasná také u institucí, které sice dosáhly výsledků na základě jiného typu financování, avšak neměly výzkumné záměry.

(f) Z Reformy vyplývá konec podpory týmů výzkumných záměrů např. se zdůvodněním (Důvodová zpráva, str. 19, ř. 10 zdola) : „*Závažné problémy jsou rovněž u institucionální podpory, kde výzkumné záměry neslouží stanovenému cíli ... v řadě případů jde o obdobu projektů poskytovanou bez veřejné soutěže s tím rozdílem, že není účinná zpětná vazba mezi výsledky dosahovanými v průběhu sedmi let a poskytovanými prostředky.*“ Problematičnost tohoto zdůvodnění je zřejmá ze skutečnosti, že týmy výzkumných záměrů zahájených v roce 2005, od kterého byla institucionální podpora na výzkumné záměry přidělována v masivnějším měřítku, pracují zatím tři roky, přičemž hodnocení, které proběhlo v

roce 2007, vedlo k nové kategorizaci VZ podle dosažených výsledků tak, že počet VZ kategorie A byl zdvojnásoben). Týmy VZ pracující od roku 2007 nebyly zatím hodnoceny vůbec. Vzhledem k dosavadní koncepci výzkumných záměrů a neočekávanému ukončení jejich podpory mohou jsou úspěšné týmy, které byly při plánování VZ úsporné a nevyužily možnosti celého sedmiletého období, nyní znevýhodněny. Znevýhodnění by bylo vhodné odstranit jejich prodloužením, samozřejmě na základě příslušného doplnění projektů a jen pokud byly při hodnocení v roce 2007 zařazeny do kategorie A.

(5) Hodnocení výsledků výzkumu a vývoje

(Reforma VaVal str. 9, odst. 5.2, Důvodová zpráva, str. 26, ad 5.2)

Reforma je založena na předpokladu pouze kvantitativního (až „mechanistického“) hodnocení výsledků VaV. Přestože jde o nejjednodušší princip hodnocení, má jeho představa předložená v Reformě tyto nedostatky:

(a) Je sice podstatné preferovat při hodnocení výsledky VaV s mezinárodním dopadem, omezení na Web of Science a „pozitivní seznam recenzovaných vědeckých časopisů“ (Reforma VaVal, str. 9, odst. 5.2 – 1a)) je však neodůvodněné a chybné. Výhrady k jednostrannému používání WOS k hodnocení výsledků jsou dobře známy (např. nevyváženost z hlediska oborů) a jejich oprávněnost byla prokázána zahraničními scientometrickými analýzami. Jsou oprávněné i matematicky průkazné výhrady proti přeceňování významu impaktního faktoru časopisu jako indikátoru kvality jednotlivé konkrétní publikace. Před výběrem databází periodik měly být provedeny příslušné analýzy. Zahraniční analýzy dále ukazují neoprávněnost degradace sborníků (například sborníky z prestižních mezinárodních konferencí v oborech zejména informatiky, ale i matematiky a některých oblastí fyziky). „Pozitivní seznam časopisů“ má být sestavován na základě dotazníků vyplněných redakcemi a bude silně závislý na kvalitě dotazníku a kvalitě jeho vyplnění. Oborová specifika, která jsou pro posouzení výsledků podstatná, jsou zmíněna pouze obecně.

(b) Chybné je jednostranné hodnocení výsledků aplikovaného výzkumu pouze na základě patentů, realizovaných technologií a certifikovaných metod. Není použitelné pro specifické typy aplikovaného výzkumu. Kromě již zmíněných výsledků v oblasti humanitních, společenských a klinických lékařských oborů to platí například pro informatiku. Softwarová díla – kvantitativní ohodnocení produktu jeho cenou (Důvodová zpráva, str. 27, ad. 5.2 – ad 1b)) není relevantní. Nevhodná je i preference patentů. Patenty ČR mají malou hodnotu, patenty podané v zahraničí jsou nákladné a doba mezi jejich podáním a přijetím překračuje až dvojnásobně pětileté hodnotící období avizované Reformou.

(c) Při tvorbě metodiky hodnocení výsledků VaV nebyly provedeny žádné analýzy týkající se oborových specifíků a nákladnosti oborů.

(d) Chybou Reformy je opomenutí vlivu popularizace výsledků výzkumu a vývoje na rozvoj vědy obecně. Výsledky popularizace by rovněž měly být hodnoceny

(e) Je zdůrazňován a přeceňován pouze ekonomický přínos výzkumu, s opomenutím přínosu spočívajícího v oblasti poznání.

(6) Metodika hodnocení VaV:

(a) Vývoj v záležitosti vypracování Metodiky hodnocení RVV od roku 2005 do současnosti a tři neúspěšné pokusy (Metodika 2005, 2006, 2007) jsou dokladem toho, že se současné snahy o vyřešení této problematiky pohybují v kruhu.

Naděje na vypracování kvalitní metodiky ještě před uvedením Reformy v platnost je malá. Odborné zaměření RVV samotné a jejího poradního orgánu pro oblast hodnocení, Komise pro hodnocení výsledků VaV, je příliš jednostranné (7 techniků, 4 přírodovědci, 1 odborník v oblasti společenských věd) a nedává záruku potřebného komplexního přístupu ke konstrukci Metodiky. Bylo by vhodné vypsát projekt, jehož cílem by bylo vytvoření návrhu metodiky na základě analýz, včetně analýzy postupů hodnocení výsledků VaV v zahraničí a možností aplikace některých jejich zásad na tuzemské poměry.

(b) Metodika musí splňovat tyto požadavky:

- provedení kvalitních vstupních analýz souborů dosud získaných dat (v současné době jsou k dispozici dostatečně velké datové soubory pro získání relevantních výsledků – hodnocení 2005, 2006, 2007), včetně kvalifikovaně zpracovaných analýz numerických; dokladem skutečnosti, že posledně zmíněný elementární požadavek není splněn, je například uváděný počet platných míst číselných údajů v přílohách, ještě výraznější je tento nedostatek v pravidelně zveřejňovaných standardních tabulkách uvádějících hodnoty Indexu SROV.

- zjištění oborových specifíků a oborových standardů v oblasti prezentace výsledků,

- zjištění nákladnosti oborů

- seznámení se se základy scientometrie a problematikou databází časopisů, provedení analýz s cílem výběru vhodných databází pro hodnocení výsledků VaV, nezbytnost úvah o souvislosti scientometrických údajů s kvalitou výsledků VaV

(7) Podpora sdílené „velké“ výzkumné infrastruktury

(Reforma VaVal, str. 8, odst. 5.1)

Podpora sdílené výzkumné infrastruktury je pozitivem Reformy. Nedostatkem je však absence představ o financování provozu této infrastruktury.

(8) Komentáře k připravovanému zákonu o terciárním vzdělávání (Reforma VaV, str. 12, odst. 7.2)

Změny vedoucí k významnému posílení financování vzdělávání na vysokých školách podle počtu uplatněných absolventů (se zvýhodněním uplatnění v oboru studia – viz též Důvodovou zprávu, str. 33, ad 7.2 – ad 1) nejsou přijatelné, neboť nebere v úvahu převažující význam vysoké školy jako vzdělávací instituce obecně, nikoli jen v oblasti dané profese. Nelze navíc hodnotit jen výstupy (a to ještě specifického typu) a opomíjet vstupy. Řešení konkrétní problematiky týkající se vzdělávání navíc věcně nepřísluší koncepčnímu dokumentu z oblasti výzkumu a vývoje. Je záležitostí eventuelní novelizace zákona č.111/1998 Sb., která by však v takovém případě měla být explicitně zdůvodněna,

formulace těchto důvodů, věcný záměr i paragrafované znění projít řádným připomínkovým procesem a navíc být uvedena přímo v Návrhu usnesení vlády ČR (v odstavci II.2 jako nový bod c).

(9) Terminologické nedostatky:

V textu Reformy i Důvodové zprávy se vyskytuje řada terminologických chyb, popř. neexistujících pojmů: mimořádná profesura (str. 12, ř. 8 zdola), akademický výzkum (str. 6, ř. 4 shora), hovoří se pouze o veřejných vysokých školách s opomenutím státních, opomenuto Ministerstvo obrany v 3.2.2 čl. 2d), namísto aktuálně zavedené terminologie se používá zastaralá (branně-bezpečnostní výzkum místo obrana a bezpečnost), samostatné právnické osoby (str. 33, ř. 7 zdola), apod.

V.

Jakkoliv předložený návrh správně identifikuje některé významné problémy systému financování VaV a stanoví některé vhodné cíle reformy, Česká konference rektorů vzhledem k závažnosti výše uvedených připomínek a jejich důsledkům důrazně doporučuje celkové přepracování návrhu ve smyslu uvedených připomínek a jeho znovupředložení do připomínkového řízení.

ČKR současně vyjadřuje zásadní pochybnost nad navrhovanými termíny (část Návrh usnesení) a upozorňuje, že jde o natolik zásadní změny v systému vědy, výzkumu a inovací v ČR, že krátké lhůty jsou absolutně nevhodné.

VI.

Stručný komentář ke kontextu rozvoje vědy, výzkumu, vývoje a inovací v zemích OECD

V zemích vyspělého světa je zvyšování konkurenceschopnosti vázáno na rozvoj znalostní ekonomiky, vysokého vzdělání a vědy a výzkumu. V Evropě jsou tyto cíle zakotveny v tzv. Lisabonském procesu, k němuž se přihlásila i Česká republika.

Výzkum a vývoj jsou jak v Evropě, tak v USA vázány především na VŠ instituce a na jejich fungování, klima a etos (80% prostředků na financování vědy a výzkumu v Evropě jde na VŠ nebo s nimi spojené instituce, v USA jde o 60% prostředků). Ostatní instituce - i při snaze vlád povzbudit angažovanost resortních nebo privátních institucí ve výzkumu, vývoji a inovacích - zůstávají na druhém či dalším místě všude ve světě.

Vývoj ve sféře vědy a výzkumu (VaV) charakterizují v zemích OECD především dva trendy: (i) strmě rostoucí náklady na výzkum a (ii) snaha stále více ho instrumentalizovat, tj. poměřovat jeho kvalitu „inovativními“ efekty – jinak řečeno užitečností pro podnikatelský sektor a praxi (Eric Froment, 2006)). Obojí souvisí se snahou o maximální konkurenceschopnost zemí a regionálních bloků a současně s neochotou zvyšovat veřejné výdaje do rozhodující složky, tj. do vysokoškolského vzdělávání a výzkumu. Tak dochází k postupné privatizaci vysokého vzdělání a vědeckého výzkumu jako veřejného statku.

V této souvislosti nelze ignorovat skutečnost, že ve světě existují dva základní modely, jak řešit tuto situaci. Zjednodušeně lze označit jako silně tržní „anglosaský“ (USA, v EU Irsko, Velká Británie) a solidárně znalostní „skandinávský“ (Finsko, Dánsko, Švédsko). V důsledku vykazuje model skandinávský mírně rychlejší růst produktivity práce v posledních 10 letech, vyšší promítnutí výsledků výzkumu (inovace) a současně znaky trvale udržitelného růstu. Je založen na zhruba dvojnásobné investici veřejných výdajů na vzdělávání, vědu a výzkum oproti většině vyspělých zemí – téměř 11% HDP; podíl soukromých zdrojů nepřesahuje 0,1 – 0,3% HDP. I razantní zvýšení veřejných výdajů na VaV tedy není v rozporu s růstem efektivnosti, o který jde předkladatelům Reformy.

Anglosaský model ovšem zdůrazňuje jednoznačně rozhodující podíl privátních zdrojů (Austrálie 1,6%, USA 2,3 % nebo Korea 2,8% HDP). Nelze však přitom ignorovat historické kořeny a kulturu, např. v USA efekt soukromých společností spoluzakládajících univerzity, nadace, filantropie, spolky alumni atd. Je spíše jen řečnickou otázkou, jaký model by nám byl kulturně historicky bližší.

Současný stav výzkumu nelze oddělit od analýzy role a postavení univerzit a výzkumných institucí ještě z dalšího (nejen historického) důvodu. Experti na půdě OECD (např. David Ward z American Council on Education, 2006) zdůrazňují spojitost vzdělávání (zejména výchovy doktorandů, ale již i pregraduálních studentů) s dynamikou VaV a její efektivností. Rozvoj VaV a jejich efektivnost nelze ovlivňovat až na úrovni jejich výsledků a ignorovat přitom kořeny vědecké činnosti a dlouholetou genezi výsledků VaV. Prostředky investované do výzkumné činnosti doktorandů i ostatních studentů jsou tou nejefektivnější investicí. To, že nejsou vždy alokovány adresně, jak by bylo žádoucí, ovšem nemůže být důvodem k jejich odebrání a převedení do soutěžního systému účelové podpory.

Návrh Reformy zdůrazňuje podporu především aplikovaného výzkumu, a to za výrazné účasti soukromých zdrojů. Vyhledávání alternativních zdrojů financování VaV se stalo samozřejmou podmínkou růstu efektivnosti výzkumu i ekonomiky mnoha zemí. Nejčastější jeho forma - privátní financování od spolupracujících podniků, tzv. PPP - s sebou ovšem nese řadu úskalí a vážných rizik. Hans N. Weiler ze Stanfordské univerzity (2006) proto na základě zkušeností z USA varuje před tím, že univerzity se snadno stanou jen „komerčním hráčem“, kdy systém podpory „rychlého“ aplikovaného výzkumu vedoucího k inovacím a komercializaci výsledků výzkumu s sebou nese rizika podvodů (silná motivace být uznán podle kritérií praxe, touha rychle patentovat), ztráty důstojnosti (spojit se s reklamními kampaněmi typu „tuto zubní pastu doporučuje výzkum vědců z univerzity X“), až po důsledky nejzávažnější (diktát sponzorujícího „partnera“, pokud jde o stanovení výzkumných priorit). Weiler vzhledem k poslednímu riziku navrhuje důsledně oddělit společně s poskytovateli formulovaná kritéria a procedury kontroly kvality výzkumu od relativně značné autonomie badatelských komunit, center či škol (např. vědecké rady, oborové rady apod.) při stanovování výzkumných priorit.

Je třeba ovšem upozornit, že zdánlivě pružné, termínované projektové financování výzkumu v kombinaci s příliš velkou závislostí na privátních zdrojích s sebou nese důsledky, které mohou být v rozporu s účelem institucionální podpory.

Může dojít až k nedůstojné proletarizaci pracovní činnosti badatelů (úvazky na dobu určitou vázané na financování projektu z vnějších zdrojů, zkracování úvazků v závislosti na financování projektu). Jsou známy i alarmující případy, kdy dlouhá léta úspěšný badatel byl zbaven postavení plnoprávného člena badatelské a akademické komunity v důsledku selhání vnějšího financování (nejznámější je případ významného badatele ve výzkumu rakoviny z Arizonské státní univerzity, o kterém referuje Wysocki, 2006. Po vyschnutí vnějších zdrojů financování svého výzkumu byl nemilosrdně zbaven přístupu k univerzitnímu zázemí a zdrojům tvůrčí práce).

Současné potřeby i opatření v řízení a podpoře VaVal v zemích OECD jsou tedy mnohem méně jednoznačné, než jak je předkládá Reforma. Naopak, řada identifikovaných rozporů vede k závěru, že modelů, jak reagovat, je více.

V Praze dne 25. února 2008
Z pověření České konference rektorů
Prof. PhDr. Petr Fiala, Ph.D.

Prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc.